

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Юридичний факультет

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**НА ПОШАНУ ПРОФЕСОРА
ВОЛОДИМИРА СЕМЕНОВИЧА КУЛЬЧИЦЬКОГО
З НАГОДИ 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ**

Львів
Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка
2019

УДК 340.12-057.4(477)»19»В.Кульчицький:082.2

Ю 13

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Відповідальність за зміст публікацій, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів.

Наведені авторами думки і висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

*Рекомендовано до друку кафедрою історії держави,
права та політико-правових учень юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка.
Протокол № 4 від 24 жовтня 2019 р.*

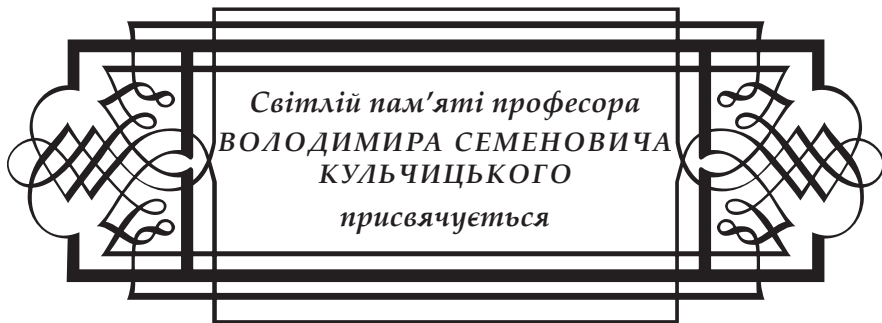
Ю 13 Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження / Редколегія: І. Й. Бойко (голова), Б. Й. Тищик, М. М. Кобилецький, А. В. Кольбенко, Г. М. Федущак-Паславська, Л. Е. Шевчук; за редакцією доктора юридичних наук, професора І. Й. Бойка. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. - 396 с.

Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження містить наукові статті його колег та учнів. Тематика статей відображає різнобічні наукові зацікавлення професора В. С. Кульчицького історією держави і права України. У виданні висвітлено також основні етапи життєвого шляху, наукової, педагогічної та громадської діяльності видатного вченого – правознавця в галузі історії держави та права України

Для науковців і практиків, викладачів та студентів та всіх тих, хто цікавиться українською юриспруденцією у персоналіях.

УДК 340.12-057.4(477)»19»В.Кульчицький:082.2

© Кафедра історії держави, права
та політико-правових учень
ЛНУ імені Івана Франка, 2019
© ЛНУ імені Івана Франка, 2019

ЗМІСТ

Бойко І. Й. Переднє слово	7
Наукові статті	
Тищик Б. Й. Професор В. С. Кульчицький – видатний історик права України	12
Бойко І. Й. Професор Володимир Семенович Кульчицький – корифей української історико-правової науки	24
Святоцький О. Д. Витоки, етапи становлення та розвиток української державності.....	38
Коваль А. Ф. Науково-педагогічна діяльність професора Кульчицького В. С. як основа формування правового світогляду студентів- юристів Львівської правничої школи	52
Кульчицький Я. В., Кульчицький Б. В. Екологічна парадигма економічної теорії ХХІ століття	63
Захарченко П. П. Поняттева та компаративістична складові ідентифікації історії українського права	71
Макарчук В. С. Радянізація Південної Бессарабії в 1940 – 1946 рр. (на документах Державного архіву Одеської області в м. Ізмаїл).....	84
Кравчук М. В. Основні риси розбудови української держави в період Центральної Ради: історико-правовий аспект	97
Вівчаренко О. А. Приватизація землі – це, зазвичай, велике грабіжництво: відбирають у народу і віддають багатіям.....	108
Репецький В. М. Міжнародна правосуб’єктність України на зламі двох століть	115
Медвідь Ф. М. Українська козацька держава Богдана Хмельницького: система національних інтересів та геополітичних пріоритетів.....	124

Яцишин М. М. Врегулювання володільницьких прав на землю за першим Литовським статутом....	136
Кобилецький М. М. Магдебурзьке право у працях українських науковців ХІХ-початок ХХІ ст	142
Курило Т. В., Мицак А. П. Еволюція ідеї громадянського суспільства у працях членів Кирило-Мефодіївського товариства (1845–1847)	155
Терлюк І. Я. Правова політика у сфері захисту інформації в українських національних державних формаціях революційної хвилі 1917-1921 рр.	165
Кольбенко А. В. Причини занепаду та розпаду Австро-Угорської імперії	176
Федущак-Паславська Г. М. Основні політично-правові ідеї Володимира Старосольського у «DAS MAJORITATSPRINZIP».....	186
Шевчук Л. Е. Історико-правові аспекти впливу європейської правової традиції на характер та зміст нотаріальної діяльності на західноукраїнських землях.....	196
Липитчук О. В. Система загальних судів в Другій Речі Посполитій за Судовою реформою 1928 р.	206
Моряк-Протопопова Х. М. Польська «автономія» у Галичині в складі Австро-Угорщини (середина ХІХ- початок ХХ ст.)	215
Єфремова Н. В. Конституційно-правові погляди С. Дністрянського та їх відображення в проекті тимчасових основних законів «Устрій галицької держави»	224
Ковальова С. Г. Право як суспільна цінність у правосвідомості української шляхти ХVІ ст....	231
Протосавіцька Л. С. Роль та значення християнства в утвердженні державності у Київській Русі ...	241

Гоцуляк С. Л. Нормативно-правове регулювання санітарної справи за часів Австро-Угорщини...	248
Ванієв Е. С. Правові традиції кримців	255
Настасяк І. Ю. Джерела права в сучасних правових системах світу.....	260
Олійник Ю. В. Особливості розвитку судової системи в Галичині у період Другої Речі Посполитої (1919-1939 рр.)	272
Ковальчук І. В. Методологічна основа дослідження діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.)	285
Майстренко Л. М. Особливості сільського самоврядування у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини	303
Гутів Б. І. Організаційне здійснення судової влади Держави-міста Ватикан.....	313
Пиртко М. С. Основні принципи формування австрійської державної політики за імператора Йосифа II (1780-1790 рр.)	326
Трепак Л. М. Утворення польського генерального губернаторства на окупованих польських та українських землях у роки Другої Світової війни.....	334
Гончаренко В. Д. Конституційне будівництво в Україні у ХХ столітті	347
Спогади друзів, учнів, колег про В. С. Кульчицького.....	356
Бібліографія наукових та навчально-методичних праць В. С. Кульчицького	373
Дисертації, виконані під керівництвом В. С. Кульчицького	390
Література про професора В. С. Кульчицького	394

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Ця книга є даниною пам'яті талановитому вченому в галузі історії держави та права, видатному представникові української академічної юридичної науки другої половини ХХ – початку ХХІ ст., доктору юридичних наук, професору, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України, заслуженому юристу України, заслуженому професору Львівського національного університету імені Івана Франка, засновнику Львівської історико-правової наукової школи Володимирі Семеновичу Кульчицькому, якому 28 грудня 2019 р. виповнилось би 100 років від дня народження.

Народжений у селянській родині, вихованець юридичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, активний учасник німецько-радянської війни, згодом один із провідних учених у галузі історії держави і права, він пройшов велику життєву дорогу, яка дала йому змогу стати не лише висококваліфікованим ученим-правознавцем, а й авторитетним організатором юридичної науки, мудрим педагогом та чуйним вихователем студентської молоді, істинним інтелігентом, взірцем учителя для цілого покоління українських науковців, освітян та державних діячів.

Володимир Кульчицький належить до видатних постатей в юридичній науці та у громадсько-політичному житті України. Його наукова спадщина – невід'ємна складова української історико-правової науки і культури. Вона потребує сучасного вивчення, а висловлені ним ідеї – втілення в життя й подальшого розвитку. В. С. Кульчицький був не лише вченим-правознавцем України, який написав понад

500 наукових праць. Він був великим гуманістом, патріотом рідної землі. Його ім'я вписане золотими літерами в історію української юриспруденції.

Володимира Семеновича Кульчицького належить до тієї категорії вчених-правознавців, які своїми науковими працями закладали основу української історико-правової науки. Людина наполегливої праці та непересічного духу талановитого дослідника, вихований як учений на кращих традиціях академічної історико-правової школи Львівського університету, він фактично став фундатором її у Франковому університеті після проголошення державної незалежності України у 1991 р. Відновлена ним і стараннями його учнів, ця школа стала загальноновизнаною в Україні та за її межами, вона успішно продовжує творити і сучасну історико-правову науку.

Як людина і вчений, Володимир Семенович Кульчицький, формувався у період складних і драматичних суспільно-політичних подій в Україні: гімназійна освіта українця в умовах польської влади, «Золотий вересень» 1939 р., який один вид репресій щодо українців замінив іншим, Друга світова війна з нацизмом і особиста участь у ній з тяжкими пораненнями у воєнні лихоліття та будівництво «світлого майбутнього», нарешті – довгоочікувана мрія вченого – відновлення незалежності України. За таких умов тільки сильна духом, багата духовністю та глибокою вірою в перемогу добра над злом Людина змогла б пройти всі життєві випробування, створити свою наукову школу, сприйнявши, зберігши і примноживши кращі академічні традиції Львівського університету та передавши їх своїм учням.

Висока організованість, принциповість і відповідальність, постійна робота над самовдосконаленням, порядність і доброзичливість, сумлінне ставлення до виконання своїх громадських і службових обов'язків, поруч із неугасним прагненням до наукового пошуку, творчим горінням і любов'ю до знань стали тими якостями, які забезпечили

В. С. Кульчицькому просування щаблями наукової кар'єри. 19 квітня 1954 р. він успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Галицький сейм в системі колоніального апарату Австро-Угорщини». Науковим керівником був доктор юридичних наук, професор Домбковський П. Б. Захист дисертації відбувся на юридичному факультеті Московського університету імені М. В. Ломоносова. Рішенням Вченої ради цього університету Володимиру Семеновичу Кульчицькому присвоєно науковий ступінь кандидата юридичних наук. 4 лютого 1956 р. рішенням Вищої атестаційної комісії у Москві В. С. Кульчицькому присвоєно вчене звання доцента кафедри історії та теорії держави і права. У 1970 р. В. С. Кульчицький блискуче захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Політичний апарат колоніального управління Східною Галичиною (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)». Захист відбувся у м. Києві в Інституті держави і права Академії наук УРСР. Рішенням Вищої атестаційної комісії від 9 квітня 1971 р. В. С. Кульчицькому присвоєно науковий ступінь доктора юридичних наук, а 9 лютого 1973 р. присвоєно вчене звання професора кафедри історії та теорії держави і права. У 1992 р. Володимира Семеновича Кульчицького обрано членом-кореспондентом Академії правових наук України. Вчений володів, крім рідної української, польською, німецькою, російською мовами. Професор досліджував, здебільшого, проблеми державно-правового розвитку західноукраїнських земель у різні періоди їхнього розвитку, зокрема в часи австрійського, польського панування, а також у різні періоди становлення української державності. Активно займався проблемами українсько-вірменських політично-правових взаємин, державно-правового розвитку Вірменії, Молдови тощо.

Особистий науковий доробок професора В. С. Кульчицького складає понад 500 наукових і науково-популярних праць, переважно в галузі історії держави і права України

та країн Центрально-Східної Європи, серед яких розділи та глави у колективних монографіях, довідкових та енциклопедичних виданнях тощо. Він був співавтором 20 колективних монографій, 20 навчальних посібників, 8 вузівських підручників, понад 450 статей та матеріалів, понад 30 навчально-методичних розробок.

Ім'я В. С. Кульчицького стало відомим не лише науковому світу, а й широкій громадськості як ім'я людини високої культури, глибокої ерудованості, надзвичайної простоти і людяності, справжнього інтелігента, патріота свого народу. Принциповість і порядність, широка ерудованість та відданість науці, сумлінне ставлення до виконання своїх громадських і службових обов'язків, душевна теплота й чуйність здобули В. С. Кульчицькому високий авторитет і глибоку повагу колег, студентів та керівного складу Львівського національного університету імені Івана Франка, де вчений безперервно працював понад 60 років. Жоден студент, доцент, професор, котрі зверталися до Володимира Семеновича Кульчицького за порадою, не залишалися поза його увагою, завжди отримували належні консультації чи рекомендації. Він прожив довге і щасливе життя. І не в останню чергу через те, що його відносини до людей будувалися на любові, доброті, справедливості, милосерді. Він не робив ніде й нікому зла, адже в душі та серці не бажав цього. Власне, такою Людиною, Вченим – правознавцем і був Володимир Семенович Кульчицький – відомий в усій Україні та за її межами, педагог, науковець, вихователь багатьох поколінь українських студентів-правників. З прожитих майже 90, близько 68 років свого життя Володимир Семенович Кульчицький віддав юридичному факультетові Львівського університету – як студент, аспірант, викладач, професор.

15 листопада 2019 р. з ініціативи кафедри історії держави, права та політико-правових учень на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка відбулася Всеукраїнська наукова конференція

на тему: «Актуальні проблеми історії держави і права України та наукова спадщина професора Володимира Семеновича Кульчицького», присвячена 100-річчю від дня народження. У роботі конференції взяли участь понад 30 учасників з провідних ВНЗ України.

Володимир Семенович Кульчицький залишив по собі світлу пам'ять у серцях широкого загалу науковців, колег та вдячних учнів. 100-річний ювілей Вченого – добра нагода для того, щоб ще раз привернути увагу до багатой наукової спадщини правознавця, яка є невід'ємною складовою золотого фонду української історико-правової науки і культури. Вона потребує вивчення, врахування та подальшого розвитку. Саме таку мету і має ця книга, підготовлена на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. У ній висвітлено етапи життєвого та творчого шляху видатного вченого, педагога і вчителя, професора В. С. Кульчицького, його наукова спадщина, а також актуальні проблеми історії держави і права України. Сучасне покоління студентів-правників повинно знати про тих, хто своєю наполегливою і жертвовною працею закладав фундамент української історико-правової науки. Тому ми пропонуємо читачам цю книгу про професора Володимира Семеновича Кульчицького з переконанням, що вона буде корисною для студентської молоді.

Ігор Йосипович Бойко,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ (1850-1918 рр.)

Іван Васильович Ковальчук,

аспірант кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів)

На сьогодні серед різних напрямків наукових досліджень важливе місце займають історико-правові дослідження, які спрямовані на пізнання загальних закономірностей становлення і розвитку типів, форм, механізму та апарату держави, становлення права, правової системи, правового регулювання суспільних відносин на українських землях від найдавніших часів і до сьогодні. Історико-правові дослідження передбачають вивчення історичного процесу, який об'єднує риси історичного і правового та встановлення історичної правди. Тому будь яке історико-правове дослідження ґрунтується на знаннях минулого, важливою його особливістю є допомогти краще зрозуміти й передбачити перебіг сучасних суспільних і державних процесів, виробити правильний політичний курс, уникнути помилок і невдалих рішень.

Історико-правові дослідження спрямовані також на вивчення історичних умов розвитку державно-правових інститутів, типів і форм державних органів влади різних країн і народів, які існували на території сучасної України [1, с. 8]. З допомогою історико-правових досліджень можна з'ясувати характерні риси становлення і розвитку на українських землях правового статусу конкретних державних органів, соціальних груп населення, джерел права і правових систем у хронологічній послідовності. Історико-правові дослідження зорієнтовані на вивчення саме правових аспектів розвитку держави та суспільства, які реаль-

но зводяться до історико-правової характеристики форм, механізму і апарату держави, правового статусу державних органів, їхньої структури та компетенції, правового становища окремих груп населення тощо [2, с. 66-67].

У сучасних умовах реформування судової системи України значний науковий інтерес становить історико-правовий аналіз правових засад організації та діяльності крайових судів в Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини (1850–1918 рр.), що сприяє розумінню особливостей розвитку судової влади в Україні. Теоретичне усвідомлення та переосмислення досвіду діяльності крайових судів у Львові (1850–1918 рр.) дозволить краще зрозуміти й передбачити перебіг сучасних суспільних і державних процесів, виробити ефективну державну політику, уникнути помилок і невдалих рішень щодо удосконалення судової влади у сучасній Україні. Вивчення особливостей створення, структури та компетенції крайових судів у Галичині в досліджуваній період дасть змогу використати в доцільних межах набуті знання та правовий досвід для з'ясування витоків та закономірностей у розвитку судової влади у сучасній Україні. Актуальність історико-правового дослідження діяльності крайових судів у Галичині в австрійський період визначається також тим, що крайові суди в Австрійській монархії були утворені відповідно до тогочасних європейських державно-правових традицій і здійснювали судочинство у Галичині упродовж 1850–1918 рр. Корисним буде врахування вивченого історико-правового досвіду у сучасній Україні щодо чіткого визначення предметної сфери діяльності судової влади, щобії компетенції, у належному фінансуванні судової системи тощо. Важливо, щоб сучасна судова система стала зрозумілою і прозорою, справедливою і доступною для громадян, що в значній мірі підвищить довіру до закону, суду і держави в цілому.

Як відомо, наприкінці XVIII ст. в руслі реалізації австрійської політики освіченого абсолютизму в Австрійській

монархії було сформовано суд як важливий державно-правовий інститут, який характерний до романо-германської правової сім'ї. Суд, як головний орган судочинства, став об'єктивно необхідним компонентом механізму охорони і захисту прав та інтересів людини у досліджуваній період.

Під впливом політичних та соціально-економічних трансформацій наприкінці XVIII – середини XIX ст. австрійська правова система та судочинство зазнали кардинальних змін у напрямку централізації, систематизації, лібералізації судового процесу й поступового відокремлення суду від адміністрації. Ці зміни були спрямовані на створення ефективного механізму абсолютистської держави. Впроваджувані зміни ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, філософсько-правових ідеях справедливості й суспільної користі. Для Галичини це також означало відмову від пережитків середньовіччя, зокрема, домінального і станового принципу судочинства.

Правові основи організації та діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини формувалися двома етапами: після буржуазно-демократичної революції (1850–1867 рр.) та після прийняття останньої австрійської конституції (1867–1918 рр.), що зумовлювалося виявленими в ході дослідження закономірностями їхньої діяльності. Нормативно-правовими актами, якими керувалися у своїй роботі крайові суди у Галичині, були: Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Кримінальний кодекс 1852 р, Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр., імператорське «Положення про суди» 1849 р. та імператорські патенти (від 29 вересня 1850 р., грудня 1851 р., 1 вересня і 26 листопада 1852 р., 3 і 22 травня 1853 р., 29 вересня 1855 р.), конституції 1849 і 1867 рр., Основні Закони від 21 грудня 1867 р., 11 червня 1868 р., 20 квітня 1873 р., 1 серпня 1895 р., 27 листопада 1896 р., розпорядження Міністерства юстиції (від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня і 29 червня 1855 р.) та Міністерства внутрішніх

справ Австрії (від 24 квітня 1854 р., 4 липня 1855 р.), інструкції Вищого крайового суду у Львові.

Створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Правові основи нового австрійського судоустрою, який з невеликими змінами діяв до завершення Першої світової війни, були закладені в імператорському «Положенні про суди» 1849 р. Саме тоді впроваджено уніфіковану триступеневу організацію судоустрою: повітові одноосібні, крайові/окружні колегіальні і вищі крайові суди. Крім того, етапними моментами в історії судоустрою в імперії Габсбургів можна вважати ухвалення Австрійської конституції 1867 р. з подальшим відокремленням судочинства від адміністрації та запровадження з 1873 р. при крайових судах судів присяжних, що значно демократизувало австрійську державно-правову систему.

Усередині 1850-х років на території Галичини і Буковини було створено дев'ять крайових судів. Встановлено, що унаслідок законодавчих змін у 1853 р. назва «крайовий» збереглася лише за судами у Львові і Кракові; інші називалися «окружними», але зважаючи на їхню предметну підсудність, їх практично ототожнювали. Реально ж крайові суди розпочали свою роботу з 29 вересня 1855 р. У зв'язку з інтенсивним розвитком, насамперед соціально-економічних відносин у Галичині, особливо після революції та скасування кріпосного права, активізувалася торгівля, цивільний обіг, укладалося багато цивільно-правових договорів тощо. Проте одночасно виникали цивільно-правові та інші суперечки, що викликало необхідність створити у коронному краї Галичини і Володимирії додатково крайові суди. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. кількість крайових судів у Галичині зростає до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини [3, с.214].

Крайові (окружні) виступали судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої

інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. корон. Крайові суди в Галичині, як суди першої інстанції, розглядали: цивільні справи (сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами); кримінальні справи – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмету спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових/окружних судів у Галичині. У провадженні крайових судів у Галичині переважали цивільні справи, пов'язані з майновими і земельними суперечками, а серед кримінальних – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, заподіяння тілесних ушкоджень [4, с.44].

Крайові суди у Галичині діяли як колегіальні судові органи й розглядали цивільні справи у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. Суддею крайового суду могла бути особа з юридичною освітою, яка склала відповідні фахові екзамени. Крайові (окружні) суди склалися з президентів, віце-президента (або віце-президентів), суддів, помічників, ад'юнктів. У керівництві крайовими судами у Галичині абсолютно переважали судді польської національності. Як допоміжний орган при крайових судах функціонували канцелярії, у штаті яких числилися директор, старший начальник канцелярії, канцеляристи, виконавчі урядники, асистенти, офіціали. Крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля, сенат у торгівельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарно-медична служба.

Історико-правове дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. спирається на методологічну основу, яка складається з сукупності системних методів пізнання, спрямованих на вирішення складних наукових проблем. На думку І. Гриценка, методологія є тим науковим інструментарієм, який дає відповіді на багато дискусійних питань, що виникають при дослідженні правових явищ [5]. Серед вагомих завдань сучасної методології є формування як теоретичних (наукових), так і практичних (досліджених, вивчених) узагальнених знань, що дозволяє забезпечити ефективне використання наукових результатів на практиці. [6, с. 22]. У вузькому розумінні, методологія – це вчення про шляхи пізнавальної діяльності. Корисне функціонування методології в конкретних сферах пізнавальної діяльності виражається в критичному аналізі можливих варіантах вирішенні проблеми і дискредитації антинаукових шляхів дослідження [7, с. 78]. Сучасні науковці по різному подають визначення «методології»: як найбільш загальний (філософський) метод пізнання; як система методів, які використовуються тією чи іншою наукою; як особлива галузь знань, покликана служити своєрідним джерелом, основою для полегшення вивчення проблемних питань, тем тощо інших конкретних наук; як філософське вчення про метод пізнання і практики [6, с. 11]. Як видається, найбільш вдалим є розуміння методології професором Н. М. Пархоменко, на думку якої «методологія – це не лише сукупність методів наукового пізнання, а це єдина фундаментальна наука про способи з'ясування, виявлення закономірностей становлення і розвитку держави й права та їх використання на практиці. Методологія права містить певну сукупність знань про методи вивчення права, яка носить конкретно-історичний характер. Тому методологія права знаходиться в постійному розвитку, удосконаленні, доповнює уявлення про методи більш повними і точними знаннями» [7, с. 78]. Під методологією історико-правового дослідження варто розуміти способи,

підходи щодо з'ясування закономірностей та особливостей становлення та розвитку держави і права, характерних рис встановлення причинно-наслідкових зв'язків та критерії оцінки історико-правових явищ і процесів, діяльності держаних діячів тощо.

Сучасна українська історико-правова наука сформувала власну методологію раціонального опрацювання досліджуваних історико-правових явищ і процесів. Згідно з її основними положеннями наукові методи представляють сукупність спеціальних прийомів, правил, процедур, певна послідовність дій, виконання яких необхідне для досягнення заздалегідь поставлених дослідницьких завдань, наприклад, підтвердження, спростування чи заперечення досліджених певних історико-правових явищ чи процесів тощо [9, с. 7]. Науковий метод можна визначити також як упорядкований і організований спосіб діяльності, спрямований на досягнення певної практичної або теоретичної мети. Призначення методу полягає у з'ясуванні істинних шляхів вирішення конкретних практичних завдань [10, с. 6].

Системне та комплексне наукове дослідження процесу організації та діяльності крайових судів у Галичині спрямоване на виявленні сутності пізнання історико-правових процесів функціонування австрійської судової системи і судочинства на західноукраїнських землях. Історико-правова характеристика правових основ організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.) сприяла дослідженню формування і функціонування австрійської судової системи у Галичині, тобто з'ясувати причини та соціально-політичні умови утворення крайових судів у Галичині. Вивчений історичний правовий досвід можна в доцільних межах використати для удосконалення чинного законодавства про судоустрій в сучасній Україні.

У процесі дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. ставилося також завдання порівнювати особливості реформування австрійського

судочинства зі сучасністю, що дає можливість перевірити минулі правові ідеї, норми і положення стосовно їхньої актуальності, ефективності й необхідності реалізації у правову практику сучасної України. Історичний досвід формування і функціонування судової влади на українських землях в австрійський та інші періоди свідчить про те, що українське суспільство в минулому і тепер прагнуло й прагне справедливої судової влади, забезпечення кожній людині права на швидкий і справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Тому автором проаналізовано не лише організацію і діяльність крайових судів у Галичині, але і їхній статус у державно-правовій системі Австрії, а згодом Австро-Угорщини.

Важливими науково-пізнавальними принципами, які покладено в основу методології дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр., є принципи об'єктивності та повноти, за допомогою яких діяльність крайових судів у Галичині вивчено плюралістично, всебічно та у взаємозв'язку з іншими австрійськими органами державної влади у визначений період. Зокрема, правові ідеї формування в Австрії крайових судів у Галичині розглянуто в контексті реалізації політики освіченого абсолютизму з позиції парламентарів та з позиції австрійського імператора. При цьому, історико-правові події та факти досліджено об'єктивно. Основною метою було з'ясування об'єктивної істини, пошук справедливості.

Традиційним для даного історико-правового дослідження є принцип історизму, який полягає у з'ясування генезису та еволюції крайових судів у Галичині з врахування конкретних фактів, причинно-наслідкових зв'язків тощо. Це, зокрема, надало можливість конкретизувати причини, через які Австрійська імперія трансформувалася у 1848 р. в конституційну монархію. У контексті цих трансформаційних процесів важливо уточнити соціально-політичні передумови створення крайових судів у Галичині в

1850 р. як апеляційних інстанцій, що було вагомим заходом на шляху демократизації австрійського судочинства після Весни Народів.

У ході історико-правового дослідження ефективно використано принципи комплексності та послідовності. За допомогою комплексного використання загальнонаукових та спеціальних методів (історико-правових методів) вдалося показати необхідність запровадження крайових судів у Галичині та поетапно розкрити їхнє створення, структуру, підсудність та судову практику.

Одними з найдемократичніших у дослідженні діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. був принципи аналітичності та критичності, які застосовувалися у ході пошуку та критичного аналізу наукової літератури, австрійського законодавства тощо. Автор критично аналізував, насамперед австрійську, польську та радянську літературу про діяльність крайових судів у Галичині, здійснив їхній всебічний аналіз тогочасної соціально-політичної дійсності у Східній Галичині у ХІХ – на початку ХХ ст., щоб прослідкувати тенденції чи закономірності у дослідженні діяльності крайових судів у Галичині. Певні твердження чи виявлені факти не розглядались як безсумнівні, неспростовні чи догматичні, а піддавались критичному аналізу крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.). Під час аналізу історико-правових явищ, автор намагався виокремити окремі історичні паралелі й аналогії, котрі можуть підказати сучасним державотворцям оптимальні шляхи удосконалення організаційно-правових форм діяльності судових органів тощо.

В методологічну основу дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. покладено поєднання застосування традиційних для історико-правового дослідження концептуальних підходів, а іакож комплексу філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів з метою дослідження маловивченої теми та вирішення складної наукової проблеми.

Найважливішим концептуальним підходом у історико-правовому дослідженні діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. є антропологічний підхід, згідно якого, основним творцем державно-правових інститутів, зокрема в організації і діяльності судів розглянуто людину. Адже пошук людиною, певною спільнотою ефективних способів організації суспільного і державного життя, зокрема організації ефективної судової влади, є першопричиною тих суттєвих соціальних і державних змін, зокрема, у судовій системі, які відбулися, починаючи з 1848 р. в Австрійській імперії. Це привело до утворення у 1850 р. крайових судів у Галичині, перетворення конституційної Австрії на Австро-Угорську дуалістичну монархію у 1867 р. Людський чинник став визначальним у реалізації досягнень післяВесни пародів 1848 р., зокрема щодо діяльності судових органів, коли у 1849 р. було видано закон про перебудову судової системи. У Східній Галичині тоді було створено, зокрема крайові суди і Вищий крайовий суд у Львові. Застосування антропологічного підходу сприяло відображенню ролі людини, особистості, індивіда, зокрема в організації і діяльності крайових судів у Галичині. Досягненням австрійського законодавства середини ХІХ ст. було те, що воно передбачало право людини на апеляційне оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах (за винятком тих вироків, які виносились судом присяжних) у вищу судову інстанцію, що мала право переглядати справи. Організація та діяльність крайових судів у Галичині як судів другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів (здебільшого, цивільних справ) та судів першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді цивільних та кримінальних справ передбачала дотримання законності і обґрунтованості прийнятих судових рішень нижчестоящими судами.

Особливу роль під час дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. відіграв діалектичний підхід, який застосовано для виявлення історико-правових

джерел розвитку крайових судів у Галичині від часу створення (1850 р.) до припинення існування (1918 р.). Цей підхід передбачає під час вивчення історії держави і права виявляти прояви закону переходу кількісних змін у якісні, дослідити внутрішні та зовнішні чинники, які вплинули на організацію та діяльність крайових судів в Галичині визначений історичний період (1850-1918 рр.). Зазначений підхід полягає у дослідженні суспільних відносин, в межах яких виникла необхідність у створенні крайових судів в Австрійській імперії, зокрема у Галичині, а також розкритті взаємозв'язків між крайовими судами у Галичині та Вищим крайовим судом у Львові, окружними і повітовими судами, між крайовими судами у Галичині та Львівською вищою державною прокуратурою, Галицькою крайовою табулою тощо. Використання цього підходу дало змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки між вище згаданими судовими та іншими державними установами у Галичині в досліджуваній період. Досліджуючи, зокрема, причини утворення крайових судів у Галичині, завдяки діалектичному підходу було виявлено причинно-наслідковий зв'язок між буржуазно-демократичною революцією 1848 р. в Австрії і переходом до конституціоналізму. Ці привело до відносної лібералізації суспільних й державних відносин в Австрійській монархії, відтак формування нової австрійської судової системи, нових принципів австрійського права, які були спрямовані на визнання цінностей людини, її життя і здоров'я, прав і свобод, законодавчого передбачення судового захисту та апеляційного оскарження судових рішень тощо.

Для дослідження діяльності крайових судів у Галичині використано також потребовий підхід. Згідно з цим підходом, діяльність крайових судів у Галичині розглядалася як їхня необхідність в австрійській судовій системі, як їхня здатність здійснювати перегляд апеляцій на судові рішення нищестоящих судів, які ще не набрали законної сили. Активізація соціально-економічних і політичних відносин у середині

XIX ст. в Австрійській імперії викликали гостру потребу в реформуванні судової системи в Австрії, а відтак створення, зокрема для коронного краю Галичини і Володимирії крайових судів у Галичині.

Важливим для дослідження правових основ діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.) є цивілізаційний підхід. За допомогою цивілізаційного підходу вивчено ідейно-духовні та культурологічні чинники, які формувалися і функціонували у конкретний період історичного розвитку Галичини, зокрема в XIX ст. Величезною цінністю для людини є її духовність, як результат культурного розвитку. Адже, саме духовна культура стала однією з найважливіших сфер самореалізації, саморозвитку, самосвіомості людини. Культура представляє людину як істоту духовну, що підвищується над обмеженістю матеріально-заземленого буття. Людина духовна розглядається як людський індивід, якому властиві високі почуття відповідальності за гармонійне життя, збереження моральних чеснот, здатність до поширення корисного для розвитку суспільного середовища [7, с. 82]. Використовуючи потенціал цього підходу досліджено місце крайових судів в австрійській судовій системі. Свідчення сучасників того періоду вказують на те, що запровадження, зокрема крайових судів у Галичині часто супроводжувалась протидією бюрократичного апарату, міжнаціональною боротьбою за право бути суддями у крайових судах Галичини.

Важливою була також участь суддів-галичан у діяльності крайових судів у Галичині, адже галицькі українці в основному здобували вищу юридичну освіту на юридичному факультеті Львівського університету, що давало їм право займати судівські посади в крайових судах у Галичині. Загалом, цивілізаційний підхід дозволив розглядати процес організації і діяльності крайових судів у Галичині як важливий процес розвитку державно-правових інститутів Австрії, а згодом Австро-Угорщини.

Зазначені концептуальні підходи реалізовано за допомогою низки методів, які класифіковано залежно від рівня

наукового пошуку. У ході історико-правового дослідження організації та діяльності крайових судів у Галичині використано філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи.

У дослідженні діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. використано філософські методи, за допомогою яких висвітлено складність тогочасного соціально-неоднорідного суспільства, тогочасні соціально-політичні відносини в Австрійській монархії до революції 1848 р. та після неї, їх вплив на формування австрійської державної політики в сфері суду й судочинства. Найсуттєвіше значення мав діалектичний метод, завдяки якому відбулося світоглядне осмислення об'єкта цього наукового дослідження. За допомогою діалектичного методу вдалося розглянути зародження, становлення та розвиток державно-правових ідей створення крайових судів як апеляційних судових органів у австрійській судовій системі в їх взаємозв'язку з органами прокуратури, державної поліції і жандармерії. Завдяки діалектичному методу вдалося визначити роль крайових судів у правовому житті Галичини в досліджуваній період.

До найбільш використаних загальнонаукових методів під час даного історико-правового дослідження, можна віднести системний, логічний, історичний, історично-порівняльний, структурно-функціонального аналізу та ін.

Системний метод у історико-правовому дослідженні спрямований на вивчення процесів становлення держави і права як систем, що складаються з окремих елементів. Між елементами кожної системи існує взаємозв'язок, з яким обумовлюється місце і роль кожного елементу в цій системі [7, с. 87]. Системний аналіз використано для цілісного дослідження організації діяльності крайових судів у Галичині як важливої складової державного механізму Австрії, а згодом Австро-Угорщини (1850-1918 рр.). Під час дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. системно охарактеризовано зміни в організації

судових органів згідно з австрійським законодавством, досліджено їхній вплив на захист у судах прав і свобод громадян у Галичині в австрійський період.

Серед загальнонаукових методів важливим є логічний метод, який використано з метою пояснення, інтерпретації змін і перетворень у соціально-політичних та правових сферах багатонаціональної Австрійської імперії. Автором викремлено зовнішні та внутрішні чинники, які спричинили перехід до конституціоналізму в Австрійській імперії. Дано історико-правову характеристику етапності становлення та розвитку австрійської судової системи у Галичині в складі Австрійської імперії до революції 1848 р. та після неї.

Великого методологічного значення набув історичний метод, завдяки якому розкрито історико-правові аспекти процесуального статусу крайового суду у Галичині під час здійснення судочинства відповідно до австрійського процесуального законодавства. Здійснено історико-правовий аналіз найважливіших політичних, економічних та соціальних умов розвитку в Австрії, а відтак Австро-Угорщині, що сприяли діяльності крайових судів у Галичині.

У дослідженні діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. активно застосовувався історично-порівняльний метод, який передбачає різні напрями порівняння історико-правових явищ, які мають подібну правову природу. Історико-порівняльний аналіз державно-правових інститутів на різних історичних етапах сприяє встановленню певних особливостей, характерних рис, ознак, тенденцій та закономірностей їхнього розвитку. Виходячи з цього можна виявити наявність чи відсутності спадкоємності та наступності в розвитку держави і права на українських землях в їхньому історичному розвитку. У результаті наукових досліджень, як видається, можна дійти висновку про потребу у використанні історико-правового досвіду в сучасних умовах утвердження української держави [7, с. 86]. Завдяки цьому методу автор порівняв особливості впливу австрійського

конституціоналізму на правову культуру українського населення Галичини та інших коронних країв досліджуваного періоду.

Структурно-функціональний метод дав можливість розкрити статичну (структурний аспект) і динаміку (функціональний аспект) розвитку історико-правового матеріалу. Структурний аспект (статика) у дослідженні діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. характеризує завдання та компетенцію крайових судів у Галичині, внутрішню його будову, функціональний (динаміка) – виникнення, розвиток і взаємодію, зокрема крайових судів у Галичині з іншими державними органами влади Австрії, а відтак Австро-Угорщини. Завдяки використанню методу структурно-функціонального аналізу показано, що упродовж другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини. Структурно крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля (управління ґрунтових книг), сенат у торгівельних справах, судова канцелярія, відділ судових депозитів, управління в'язницями, санітарна служба, відділ у торгових справах.

У дослідженні діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. серед спеціально-наукових методів застосовано історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний (техніко-юридичний), герменевтико-правовий та ін.

Основним спеціально-науковим методом дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. є історико-правовий метод, використання якого дало можливість проаналізувати становлення і розвиток крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.). Його залучення полягає у розкритті соціально-правових, політичних та державних передумов створення крайових судів у Галичині, з'ясувати

їх роль в і значення у функціонування австрійської судової системи тощо.

Порівняльно-правовий метод полягає у сукупності прийомів виявлення загальних та специфічних закономірностей виникнення, розвитку, функціонування державно-правових інститутів шляхом їх порівняння через співставлення певних ознак, властивостей, характерних рис. Це дає змогу встановити подібність або відмінність у розвитку державно-правових інститутів, зокрема на прикладі крайових судів у Галичині в досліджуваний період [7, с. 87]. Застосування порівняльно-правового методу дало можливість порівняти організацію крайових судів у Східній і Західній Галичині, інших коронних краях Австрії та Австро-Угорщини.

Герменевтико-правовий метод застосовано з метою аналізу текстів австрійського законодавства, змісту апеляційних скарг, рішень і вироків крайових судів у Галичині, інтерпретації вперше введених у науковий обіг архівних матеріалів, які стосувались розкриття особливостей діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.).

Формально-догматичний (техніко-юридичний) метод передбачає вивчення державно-правових інституцій у так званому «чистому вигляді», без їхньої взаємодії з іншими суспільними явищами: економікою, політикою, ідеологією. Використання під час дослідження діяльності крайових судів у Галичині упродовж 1850–1918 рр. зазначеного методу сприяло якісному аналізу сутності, змісту чинного австрійського законодавства у ХІХ ст., на основі якого було організовано крайові суди у Галичині та практики діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.).

Ці та інші підходи та методи надали можливість здійснити системне і комплексне історико-правове дослідження щодо організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.).

Література

1. Історія держави і права України: підручник. За заг. ред. док. юрид. наук О. М. Бандурки / О. М. Головка, В. А. Греченко, О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, С. Ю. Обрусна, В. Є Кириченко та ін. Передмова О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2018. 640 с.
2. Бойко І. Й. Методологія і методи дослідження історії держави і права України // Методологія в праві: монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.]. За загальною редакцією І. Безклубого. – К.: Грамота, 2017. – С. 66 – 73.
3. Бойко І. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918): навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 312 с.
4. Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. – Львів, 1966. – 66 с.
5. Гриценко І. Вступне слово // Методологія в праві: монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.]. За загальною редакцією І. Безклубого. – К.: Грамота, 2017. – С. 66 – 73.
6. Папковская П. Я. Методологія научних досліджень: Курс лекцій. – 2-е изд. изм. – Мн.: ООО «Информпресс», 2006. – 184 с.
7. Оніщенко Н. М. Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) // Методологія в праві: монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.]. За загальною редакцією І. Безклубого. – К.: Грамота, 2017. – С. 74-89.
8. Пархоменко Н. М. Сучасні засади методології правознавства // Методологія в праві: монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.]. За загальною редакцією І. Безклубого. – К.: Грамота, 2017. – С. 89-111.

9. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. – Х. : Право, 2013. – 704 с.
10. Методы изучения историко-правовых явлений : учебное пособие / М.Н.Настюк, М.В.Костицкий, П.Ф.Гураль, Б.И.Тищик. – Львов : ЛГУ, 1986. – 80 с.

Наукове видання

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

НА ПОШАНУ ПРОФЕСОРА
ВОЛОДИМИРА СЕМЕНОВИЧА КУЛЬЧИЦЬКОГО
З НАГОДИ 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

Відповідальний за випуск *кан. юрид. наук Кольбенко А. В.*

Комп'ютерний набір *Хмарний В. М., Кузьма А. О.*

Комп'ютерне верстання *Лобач Н. М.*

Формат 60×84/16. Умовн. друк. арк. 22,6. Тираж 50 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.